

elcartipàs

ciutat, patrimoni, memòria

núm. 133 / Olot, març 2021

Coordinació: Antoni Mayans i Xavier Puigvert • Edició: Institut de Cultura de la Ciutat d'Olot i Arxiu Comarcal de la Garrotxa

OPINIÓ / CULTURA + EDUCACIÓ, UN BINOMI MULTIPLICADOR

La vida a les ciutats serà millor si les polítiques i els programes en matèria d'educació i cultura van alhora.

El quart dels 17 objectius amb què s'organitza l'Agenda 2030 de les Nacions Unides per al desenvolupament sostenible, "transformar el nostre món", reconeix la importància de l'educació entesa com el procés pel qual la societat transmet coneixements, aptituds i valors als infants i adults. Sense l'assoliment d'aquest propòsit –"garantir una educació inclusiva, equitativa i de qualitat i promoure oportunitats d'aprenentatge durant tota la vida per a tothom"–, no és possible avançar en el compliment de la resta. Sense educació no serà possible, per exemple, "aconseguir la igualtat de gènere..." (5è objectiu) o "promoure societats pacífiques i inclusives... i proporcionar accés a la justícia per a totes les persones..." (16è objectiu). Sense polítiques educatives eficaces no serem capaços d'avançar. Per aquest motiu, els països, les nacions i els pobles i ciutats tenim àrees i equipaments dedicades a promoure el bé públic de l'educació.

En paral·lel, les ciutats també tenim àrees i equipaments dedicats a la cultura, però amb una diferència notable: que la ciutadania no percep la importància de la cultura amb la mateixa nitidesa que ho fa amb l'educació, la salut o les polítiques d'acció social. Segurament és degut al fet que les activitats que associem a la cultura són més heterogènies i tenen més dimensions: ens emocionen, provoquen,

distreuen, qüestionen, inciten a la reflexió, creen identitat, tenen impacte econòmic, eduquen i moltes coses més. I des d'aquest punt de vista d'efectes tan diversos, les activitats culturals sovint corren el risc de ser considerades supèrflues o prescindibles. Per combatre aquesta percepció es fa necessari explicar més bé quines dimensions de la cultura justifiquen sense discussió l'assignació de recursos públics. Explicar per què les institucions no ens podem permetre deixar la lectura o la música només en mans del mercat, la qual cosa significaria que bona part de la ciutadania no hi tindria accés o que bona part de la creació cultural no es podria produir. A l'Ajuntament d'Olot ho tenim molt clar: la dimensió que atorga més valor públic a la cultura és la pedagògica i de transformació social.

El filòsof Nuccio Ordine va expressar meravellosament bé aquesta idea en la seva obra *La utilitat de l'inútil*. Ordine considera útil tot allò que ens ajuda a fer-nos millors i afirma que "en l'univers de l'utilitarisme, en efecte, un martell val més que una simfonia, un ganivet més que un poema, una clau anglesa més que un quadre: perquè és fàcil fer-se càrrec de l'eficàcia d'un utensili mentre que costa cada vegada més entendre per a què poden servir la música, la literatura i l'art". Però després ens recorda que "la literatura i els sabers humanístics, la cultura i l'ensenyament, constitueixen l'ecosistema ideal en què les idees de democràcia, llibertat, justícia, laïcitat, igualtat, dret

a la crítica, tolerància, solidaritat, bé comú, poden germinar i desenvolupar-se".

Així doncs, a l'Ajuntament d'Olot tenim dues àrees que compartien valors i objectius, però que funcionaven separatament. I per això hem pres la decisió d'unir-les per tal que puguin treballar projectes interrelacionats que aportin més valor a la ciutadania. Aquesta unió està pensada perquè la suma de recursos humans i projectes acabi donant uns resultats producte d'una multiplicació i no d'una suma. A partir d'ara s'intentarà que tots els projectes culturals estiguin empetats de criteris educatius i que tots els projectes educatius ho facin de millores provinents de la gestió cultural. I es treballarà per convertir les institucions educatives en centres de creació, participació i producció cultural, i també per aconseguir que els equipaments culturals esdevinguin espais educadors i siguin reconeguts com a tals.

Sabem que aquest procés no serà fàcil ja que no hem trobat precedents similars en altres ciutats, però estem determinats a ser pioners, també, en aquest aspecte. I intuïm les connexions que, un futur immediat, haurem d'anar establint amb altres àrees de l'Ajuntament com, per exemple, la d'Acció Comunitària del Consorci d'Acció Social de la Garrotxa. D'acord, no serà fàcil, però sigui com sigui, "un viatge de mil milles comença amb un pas".

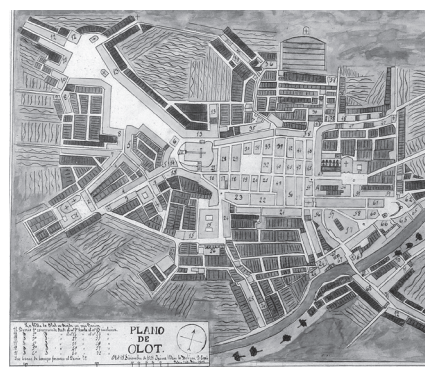
PEP BERGA VAYREDA
Alcalde d'Olot

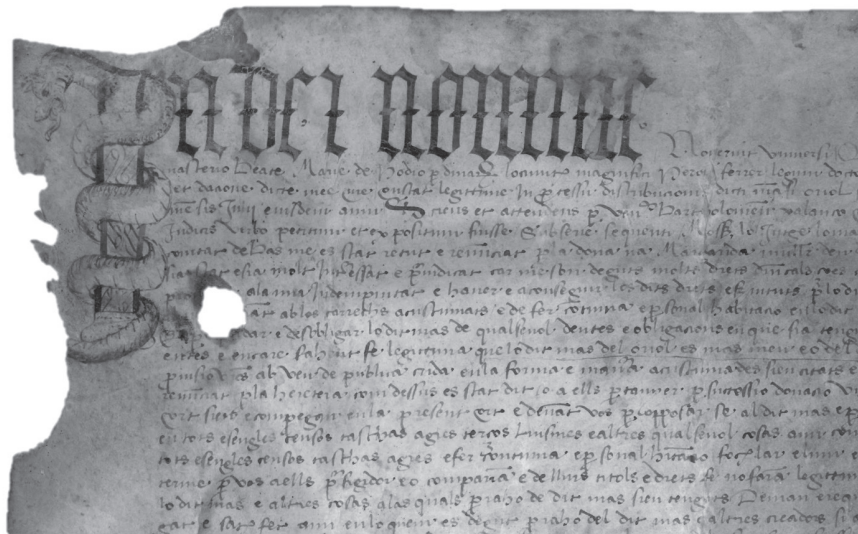
ANIVERSARI / 200 ANYS DEL PRIMER PLÀNOL DE LA VILA D'OLOT

El 31 de març de 1821, l'Ajuntament d'Olot va acordar que es representés en un plànol la nova divisió en barris de la població. Per fer-ho, van comissionar l'exregidor Jaume Viñas Lliurella (Sant Martí Sesseres, c.1777-Olot, 1862), ferrer i comerciant que actuava sovint com a agrimensor. Viñas, membre del primer ajuntament constitucional de 1820 i diputat del comú el 1822, va dibuixar un plànol que es va penjar dins del consistori, al

costat dels plànols de la nova conducció d'aigua potable i de la carretera de l'Empordà, com a "mudos testimonios del zelo de este Ayuntamiento y digna emulación de los sucesores".

Una còpia en paper d'aquell plànol, dibuixada a ploma i acolorida amb aquarel·la, es va trobar per casualitat en la dècada de 1970. Hi consta que pertanyia al col·leccionista Pere Valls l'any 1900. Actualment es conserva en una col·lecció particular.

L'Arxiu Comarcal de la Garrotxa (ACGAX) ha finalitzat la catalogació dels pergamins que formen part del fons documental del mas Oriol, de Sant Privat d'en Bas, al municipi de la Vall d'en Bas. Aquest fons està format per 43 documents en pergami (1252-1634) i 4 documents en paper (1814-1815) que es conservaven en una masia documentada des de 1206 com a pertanyent al priorat de Sant Corneli del Mont (actualment Santa Magdalena del Mont). Els propietaris de la documentació, els germans Ramon, Santiago i Jordi Vilardell Codina, van signar un conveni de donació amb l'Ajuntament de la Vall d'en Bas el 27 de juny 2019 per tal que es custodiés a l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa.

El catàleg que ara s'ofereix als investigadors conté la datació i el regest de les 43 unitats en pergami que han pervingut d'una col·lecció que originàriament era molt més nombrosa. En alguns dels pergamins conservats hi consten com a números de sèrie antics els que van del 470 al 473, la qual cosa evidència la magnitud de la pèrdua documental. Malgrat tot, la informació que contenen els que s'han conservat és molt útil per complementar les referències històriques del mas publicades fins a l'actualitat. L'investigador Joan Pons, recopilador de la història medieval de les terres d'en Bas, desconeixia l'existència d'aquest fons patrimonial i, per tant, no va poder utilitzar la informació que conté en la redacció del segon volum de la seva obra *Els senyors alodials en el vescomtat de Bas a la baixa edat mitjana* (Olot: Diputació de Girona-Caixa de Girona, 1987-1992). Per elaborar una història de la masia

en el període medieval, va partir d'una quinzena de referències sobre la família Oriol obtingudes de la *Colecció diplomàtica*, de Francesc Monsalvatje, i dels protocols de l'antiga notaria del Mallol, conservats a l'ACGAX.

Ara, la col·lecció catalogada permet noves aportacions al coneixement de l'evolució del patrimoni del mas Oriol fins a l'inici del segle XVII. Una informació que per a etapes posteriors pot ser complementada amb altres fons, com ara els llibres de capbreuacions de drets pertanyents al priorat de Santa Maria del castell de Besalú i de Sant Corneli del Mont (segles XVII i XVIII), conservats dins del fons patrimonial Família Trincheria, d'Olot.

Entre les dades més rellevants que aporten els pergamins descrits cal destacar que a principis de la darrera dècada del segle XV Pere Estaldat (a) Peracaula i la seva esposa Margarida, senyors útils del mas, van renunciar a l'explotació de la finca i la van retornar al prior de Sant Corneli. Podria ser una conseqüència dels estralls provocats per les guerres remences a la vall garrotxina. L'any 1492, per tal de tornar-la a posar en funcionament, el prior va vendre la casa i les seves terres a Miquel Albert, com a millor postor. Els descendents del nou propietari van recuperar i ampliar el mas i en van adoptar la denominació com a cognom. Els pergamins també documenten l'existència d'un molí pertanyent al mas. Esmentat des de 1330, era situat en un indret indeterminat a la vora del riu Gurn, i en una capbreuació de 1669 consta com a "*dirutum et deshabitatum et totaliter per terram postratum*".

XAVIER PUIGVERT I GURT

BREVIARI

Des del 13 de març al 23 de maig, a la Sala Oberta del Museu de la Garrotxa, es podrà veure l'exposició **La família Jaume d'Olot. És la guerra!** Produïda per l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa i el Museu de la Garrotxa, l'exposició, de caràcter bàsicament documental i fotogràfic, presenta la història d'aquesta família originària d'Igualada que es va establir a Olot l'any 1889. Se centra especialment en els tres fills grans del fotògraf Francesc Jaume Coll (Paco Mestres) que van morir molt joves a la Guerra Civil espanyola, de les vivències de la qual van deixar testimoni a través de dietaris, correspondència i dibuixos que avui es conserven a l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa gràcies a la donació que en va fer la seva neboda, Ester Jaume. L'exposició s'inaugurarà el dissabte 13 de març, a les 12 del migdia. Com a activitats complementàries, el dia 20 de març, a les 6 de la tarda, al Museu tindrà lloc una lectura pública d'algunes de les cartes que van escriure els tres germans des del front, a cura de Jaume Bosquet, Pep Fargas i Xavier Ruscalleda; els dissabtes 17 d'abril i 8 de maig, a les 12 del migdia, senegles visites guiades pels comissaris de l'exposició, i el 24 d'abril, a les 6 de la tarda, al pati de l'Hospici, hi haurà un recital de cançons de la Guerra Civil i de la resistència antifranquista, a càrrec de Xavier Ruscalleda i Jordi Figueras.

...

Recentment, l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa ha digitalitzat i incorporat a Arxius en línia els dos volums d'**Índexs de les antigues comptadores d'hipoteques de Besalú-Olot (1768-1862)**, conservats dins del fons Registre de la Propietat d'Olot. Com a cap de partit judicial, la ciutat d'Olot compta amb el corresponent registre de la propietat des de 1861, en substitució de les comptadores d'hipoteques de Besalú (creada el 1768) i Olot (creada el 1824). Els índexs de noms de propietaris per pobles que ara s'obren a la consulta (1.216 imatges) van ser redactats per tal de recuperar la informació hipotecària de finques urbanes i rurals com a base de la nova institució registral. Constitueix una font complementària dels fons notariais en les recerques sobre la propietat de la terra.

MONOGRAFIES

Espai Museístic del Bosc de Tosca. El Parc de Pedra Tosca. Guia de visita, les Preses: Ajuntament de les Preses, 2020, 19 p.

LANAO, Pau i SELLES, Narcís, *La contracultura*, Girona: Diputació de Girona, 2020, 96 p. (Quaderns de la Revista de Girona; 211).

SALA, Pere; BRETCHA, Gemma i PUIGBERT, Laura, *La carretera en el paisatge*, Olot: Observatori del Paisatge de Catalunya, 2020, 286 p. (Plecs de Paisatge. Reflexions; 7).

SÁNCHEZ, Violeida, *Flagelos*, Manresa: Parcir, 2021, 438 p.

ARTICLES

AGUSTÍ, Bibiana, "Funerals i població en època romana. La necròpolis Granada d'Empúries", *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, núm. 51, 2020, p. 221-232.

CLARA, Josep, "Periodistes sense carnet i aspirants a tenir-ne (1963)", *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, núm. 51, 2020, p. 489-500.

CLARÀ, Tura i LÓPEZ, Joan, "Retalls de la història de l'hospital de pobres de Besalú", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, núm. LXI, 2020, p. 379-406.

"Entitats: Societat Coral Retorn Planenc. 100 anys de vida. Cronologia", *Nyer. Butlletí d'Informació Municipal de les Planes d'Hostoles*, núm. 18, 2020, p. 30-31.

GELIS, Pere, "Camins i viatges de principis del segle XX a les altes valls del Fluvià i el Brugent (III): De Sant Esteve d'en Bas a Fontpobra", *Puigsacalm*, núm. 148, gener-març 2021, p. 8-9.

GUILLOT, Carles, "Mieres durant els primers anys de l'Edat Moderna, I (s. XVI-XVII)", *Roca de Migdia. Revista de Mieres*, núm. 6, gener 2021, p. 12-14.

GUTIÉRREZ, Jesús, "El pas de les guerres per Sant Esteve i la Vall d'en Bas: La Guerra Civil espanyola (1936-1939)", *Puigsacalm*, núm. 148, gener-març 2021, p. 16-17.

MARTÍ, Laia, "Oficis i establiments antics de Sant Esteve d'en Bas: Electro-Hogar", *Puigsacalm*, núm. 148, gener-març 2021, p. 12-13.

MERINO, Imma, "Un objecte no identificable [a propòsit de *My Mexican Bretzel*, de Nuria Giménez Lorang]", *L'Avenç*, núm. 476, febrer 2021, p. 64-67.

NOGUÉ, Joan, "La nació i el territori", *Concret. Economia i Pensament*, núm. 2, desembre 2020, p. 259-298.

PADRÓS, Joan Antoni, "'Mala vida'. Nivells de violència contra les dones a Olot i la Garrotxa (segle XVI)", *Manuscripts. Revista d'Història Moderna*, núm. 39-40, 2019, p. 59-86.

PONTACQ, Joan, "Xarxa hidrogràfica del municipi de Mieres", *Roca de Migdia. Revista de Mieres*, núm. 6, gener 2021, p. 45-51.

PUIG, Miquel, "Epidèmies, contagis i confinaments en la història d'Olot", *La Comarca d'Olot*, núm. 2058, 21 gener 2021, p. 26-30.

RAMISA, Maties, "El pas de les guerres per Sant Esteve i la Vall d'en Bas: Les guerres entre carlins i liberals (s. XIX)", *Puigsacalm*, núm. 148, gener-març 2021, p. 14-15.

REIXACH, Albert, "Redelmes: nous gravàmens sobre els ingressos a les comunitats de la Catalunya del nord-est (c.1350-c.1500)", *Estudis d'Història Agrària*, núm. 30-31, 2018-2019 [2021], p. 193-235.

"Racó literari: Centenari del naixement de Ramon Noguer Fàbrega", *Nyer. Butlletí d'Informació Municipal de les Planes d'Hostoles*, núm. 18, 2020, p. 46-47.

RODRÍGUEZ, Alejandra, "Estiu Japó 86", ceràmica japonesa contemporània. Un intercanvi artístic entre Espanya y Japón", *Mirai. Estudios Japoneses*, núm. 3, 2019, p. 189-199.

SOCORREGUT, Josep, "Com era Mieres l'any 1885? (II) Església de Santa Maria de Romeira", *Roca de Migdia. Revista de Mieres*, núm. 6, gener 2021, p. 9-11.

SOLÀ, Xavier, "Els oficis de la construcció a la Garrotxa i la Selva, 1560-1660. Arquitectes, picapedrers i mestres de cases", *Estudis d'Història Agrària*, núm. 30-31, 2018-2019 [2021], p. 237-263.

SOLÀ, Xavier, "Salut i malaltia a Girona en temps de guerra (1638-1653): doctors, cirurgians, apotecaris i adroguers", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, núm. LXI, 2020, p. 253-286.

SOLÀ, Xavier, "Santa Maria de Sales de la Cellera de Ter. Disputes per la parroquialitat i construcció de la nova església (s. XVII)", *Quaderns de la Selva*, núm. 31, 2019, p. 43-66.

XANCÓ, Lluís, "La torre de Murrià", *Revista de les Preses*, núm. 109, febrer 2021, p. 30-31.

TEXTOS ELECTRÒNICS

PUIG, Miquel, "La portalada petita del temple de Sant Esteve d'Olot (1722)", *Olot 1700*. [en línia]. 24 de març de 2020. Disponible a <www.miquel-puig.cat>

JOAN BARNADAS (joan.barnadas@gmail.com)

El bitllet sobre la Covid del mes passat em va quedar molt curt. No vaig poder, com volia, pagar el deute de gratitud que tinc contret amb alguns dels meus veïns, d'ençà del confinament domiciliari. Volia donar valor als bons moments que ens varen fer viure una colla de pares, mares i fills compartint els seus jocs i entreteniments. També volia aixecar un monument al discòrdeu del meu carrer, al jove (o potser no tan jove, qui ho sap?) que ens va amenitzar magistralment els vespres dels caps de setmana... mentre la policia li ho va permetre. Espero que, si es compleixen els vaticinis que anuncien uns propers anys vint tan bojos com els del segle passat, els nostres "anònims animadors comunitaris" tinguin un lloc d'honor a les tarimes de la festa major, on puguin actuar –ara sí– com Déu mana. Més enllà dels reconeixements, caldrà treballar molt perquè el lema talsmà d'aquesta crisi social, *Ens en sortirem*, segueixi tenint un sentit ampli i comunitari. No en va, les crisis sanitàries sempre acaben tenint greus conseqüències socioeconòmiques.

Enguany, farà exactament 200 anys que a Barcelona es va declarar un brot de febre groga. Una infecció vírica, transmesa pels mosquits, que molta gent pateix de manera asimptomàtica però que pot afectar el fetge i els ronyons, i provocar hemorràgies internes que solen ser mortals. El brot de 1821 va aturar completament el comerç i la indústria catalana, i algunes viles, entre les quals Olot, varen mo-

bilitzar la Milícia Nacional per evitar l'entrada de forasters i mantenir l'ordre públic. A Olot, a l'agost, estaven sense feina dues tercers parts de la població; malvivien de la beneficència i de la sopa dels pobres. Per pal·liar el malestar popular, l'Ajuntament va posar a treballar els caps de família en la construcció de la carretera de l'Empordà. Però eren temps de grans divergències polítiques i la falta de feina deixava massa temps per a la gatzara; de nit, quan tancaven les tavernes, les colles liberals solien anar a casa dels carlins a donar-los la murga, i sovint acabaven a cops de roc. En una d'aquestes macrobaralles nocturnes al carrer de Sant Ferriol, hi va perdre la vida el regidor municipal Joan de Barrera, que hi havia anat a posar ordre al capdavant d'un escamot de la milícia popular, la qual, lluny de posar pau, es va afegir a la gresca.

D'aquells dies luctuosos, no tot són records dolents. L'ajuntament de 1821, a petició dels pares d'alumnes, va decidir que l'ensenyament públic havia de ser gratuït per a tots els alumnes; va prohibir que els mestres cobressin una mesada als nois que podien perquè era una font de discriminació i va establir, per primera vegada, un salari municipal als dos mestres, Ignasi Rebert i Joan Muntada. Els diners provindrien de l'impost sobre la carn, el vi i l'aiguarent i dels recursos propis de l'Hospici. Només hi havia dues limitacions: no podien anar a l'escola els menors de cinc anys i els alumnes havien d'estar lliures de tot mal contagiós.

UN TOC AMB EL PEHOC /

LA GESTIÓ DEL PATRIMONI CULTURAL RELIGIÓS, DE NOU A LA PALESTRA

En poques setmanes hem vist com fragments del reliquiari de la Veracreu i el cap reliquiari de sant Vicenç capellà tornaven a la basílica de Sant Vicenç de Besalú per ser exposats de manera permanent, gràcies a la bona iniciativa del Consell Parroquial. Aquest és un exemple de la tendència general per donar valor al patrimoni religiós dins els edificis primigenis. Els casos són múltiples: d'una banda, tenim el vaixell insígnia de la catedral de Girona, amb la gestió turística i la professionalització exitosa dels serveis de museologia i acollida dels visitants que desembocarà, properament, en l'obertura del nou Museu Capitular. A Castelló d'Empúries, la gran basílica (mal anomenada "catedral de l'Empordà") ja fa anys que compta amb un servei d'atenció extern i un recorregut museogràfic extensíssim a través de les millors peces del tresor. La parròquia de Santa Maria de Camprodon conté un tresor museïtzat, preparat amb automatismes, vitrines i explicacions sobre les peces mostrades.

Queda clar, doncs, que en la tercera dècada del segle XXI el turista cultural demana que es doni valor al patrimoni amb interpretació, textos, informacions, cartel·les, un disseny acurat, bona il·luminació, etc.; en altres paraules, tot allò raonable i esperable d'una església museïtzada avui, per la qual el visitant pagarà gustosament un tiquet d'entrada, però que en canvi rebutjarà si allò que veu respon a idees tronades del segle XIX. Després de la catedral de

Girona i Santa Maria de Castelló, les basíliques de Besalú (incloent-hi Sant Pere i Santa Maria) són el conjunt monumental amb més potencial de tota la diòcesi de Girona, i cal urgentment un pla director museogràfic per donar-los valor i aprofitar de manera professional l'enorme flux turístic besaluenc, ininterromput des de la dècada de 1960. És innegable la millora que suposa tenir les peces dins la parròquia de Besalú, però la gestió del patrimoni, avui, no té res a veure amb tancar les obres dins dues vitrines mudes, com es feia el 1890.

Mentrestant, el panorama museístic d'Olot està a punt de ser fortament revolucionat amb l'obertura de l'Espai Cràter. Aquest esdeveniment, que significa una aposta audaç i l'allongament de la zona d'equipaments culturals de la ciutat fins més amunt del Torín, obliga, també, a replantejar-se el paper del Museu-Tresor de Sant Esteve que, més que mai, esdevindrà el melic geogràfic dels museus olotins. Com integrar-lo definitivament al discurs cultural de la ciutat (després de la forta inversió en la restauració de la façana de la parròquia) és un repte que cal abordar a curt termini. Així ho vaig plantejar en la VI Jornada de Museus i Patrimoni de l'Església a Catalunya, dedicada als tresors catedralicis i parroquials, celebrada al Seminari Conciliar de Barcelona l'octubre de 2019. Les comunicacions d'aquell congrés estan a punt de veure la llum.

MIQUEL ÀNGEL FUMANAL PAGÈS

No descobriré res de nou a ningú si dic que, en emprendre qualsevol recerca bibliogràfica, en aquests moments, el primer que se'ns acut de fer és recórrer a Google. I així ho he fet. Hi he cercat 'Marià Vayreda', 'La punyalada', 'molí' i 'Coralí'. I m'han sortit, val a dir-ho, molt poques pàgines. No puc dir que m'hagi sorprès. *La punyalada* és una d'aquelles obres "clàssiques" que, per la dificultat històrica d'etiquetar-la segons els paràmetres habituals de la història de la literatura catalana, no acaba entrant enlloc. Si la situem al XIX, en el marc del moviment de Renaixença, no només li fem un flac favor, sinó que hem de justificar massa contradiccions, sobretot cronològiques. *La punyalada* és una novel·la que surt publicada el 1903, en forma de fulletó, a la *Il·lustració Catalana*, la revista de Francesc Matheu, l'editor que traurà la novel·la com a llibre l'any següent, el 1904, el mateix any que Víctor Català va començar a publicar *Solitud* a la revista modernista *Juventut*. I tanmateix, com bé s'ha dit, *La punyalada* és una novel·la programàticament "antimodernista". La podem situar en el context del modernisme? Sens dubte. En Lluís Busquets i Grabulosa ja ho proposava i reivindicava fa molts anys. De fet, és ben senzill, si s'explica bé: el cas Vayreda és com el cas Gaudí. Els més conspicus antimodernistes són els més emblemàtics modernistes. Si ens ho mirem així, crec que ens estalviarem molts problemes hermenèutics i que tots i totes hi guanyarem.

També la Coralí. La "rumbosa molinera de Balasc", "gavatxa per part de mare", que "des de nena, havia passat llargues temporades al santuari del Coral" i a qui el "freqüent tracte amb els nombrosos visitants del santuari francès li havia donat un aire esparpallat" i una conversa "xamosa i picanta", és un dels personatges femenins més interessants, per moderns, de la literatura catalana contemporània. I també, malgrat la seva invisibilitat en el gruix de la narració –o potser precisament per aquesta invisibilitat–, un dels més controvertits. Perquè, qui és la Coralí? És una "coloma" o és una "serp"? Una *donna angelicata* o una *femme fatale*? Una

víctima o l'esca del pecat dels dos protagonistes masculins, la violenta i sensual relació entre els quals ocupa el primer pla de la novel·la de Vayreda? Com és que la Coralí surt indemne del segrest que justifica la qüestió d'Albert Bardals i es converteix en el motor de l'acció de *La punyalada*? Què passa amb la Coralí al final de la novel·la? No diré res de nou si dic que ens toca a nosaltres, lectores i lectors, contestar o, simplement, plantejar-nos aquestes preguntes. Vayreda, que pretenia escriure una novel·la desmitificadora de la figura del bandoler i defensora d'una visió del món i, és clar, de la dona, programàticament moralitzadora, va construir un artefacte literari tan obert que continua interpel·lant-nos en ple segle XXI. Perquè la construcció del personatge i de la veu d'Albert Bardals, amb totes les seves contradiccions, és determinant en la invisibilitat de la Coralí, perquè, qui sinó Albert Bardals construeix la imatge dual, estereotipada, de la Coralí?

Per això, de la Coralí no en sabem res, ni en podem saber res més que el que vulguem creure del que n'explica el personatge que té el poder de la narració, perquè és l'autor de les memòries que, d'acord amb una convenció literària ben establerta, un *alter ego* de Marian Vayreda dona a conèixer, per la seva exemplaritat, al públic lector. Per aquest mateix motiu, tampoc no podem saber gaire res del molí de la Coralí si no és a través de la mirada de l'Albert Bardals, que l'enfoca en tres ocasions: primer, des de fora, quan, amb l'excusa dels tractes que manté amb el moliner de Balasc, observa les anades i vingudes de la Coralí des de l'era; en un segon moment, des de dins, quan, després de la primera topada amb l'Ivo a l'Alzinar vell, recupera la consciència amb "el soroll del rodet i la mola trontollant el petit edifici", i, finalment, en un recorregut que va de fora a dins, després de l'assalt dels trabucaires, amb l'Ivo al capdavant, que converteix aquell espai de vida en un paisatge tan devastat com la muntanya que simbolitzarà, a partir d'aquests moments, la lluita sempiterna entre el bé i el mal.

ELS NOMS DE LA TERRA / GORRANCS VIBRANTS

XAVIER PUIGVERT I GURT

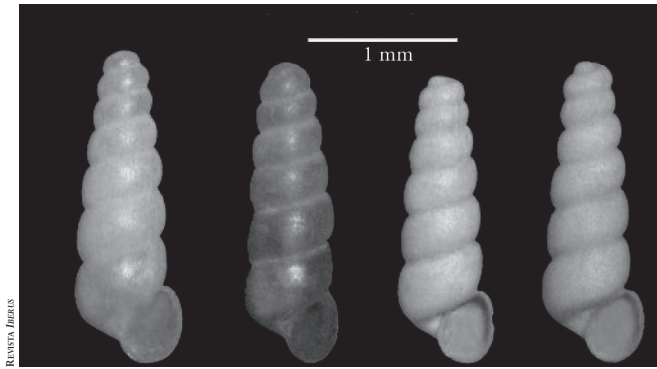
La sonoritat de les paraules catalanes emparentades amb el basc i l'iber sempre m'ha atret. *Artiga, barranc, carbassa, rec, samarra, sarró...* tenen una presència rotunda, brusca, inapel·lable. I, en conseqüència, sento una feblesa semblant pels topònims del mateix origen, com ara *Creixenturri, Saderra i Garrotxa*. Marcat per aquest apriorisme tan pueril, estava convençut que *els Gorrancs*, nom d'una partida de terra i una masia situades al bell mig de la plana d'en Bas, era una peça més del trencadís dispersat de topònims supervivents a la romanització. Evidentment, el seu so vibrant em tenia desorientat.

El topònim basenc apareix ben documentat a partir de 1537, quan és anotat en un capbreu de peces de terra com a "*campum terre vocatum* lo Goranc", una enorme extensió de 15 quarteres de sembradura (=4,4 ha) que havia pertangut al mas Armenguer, de la parròquia de Puigpardines, i que ara era en mans de l'amo de l'antic castell de Puigpardines. Aquella denominació "lo camp del Gorranc" (1567) s'aplicava a una esplanada propera al Fluvià una mica abans de la seva confluència amb el Gurn. En l'actualitat, es manté viva sota la forma discutible *els Gurrancs*, un plural que pot-

ser recordar la fragmentació de l'heretat al llarg dels segles.

Etimològicament, costa de trobar-li una explicació clara. En un estudi sobre el quaternari local, l'any 1986, el geòleg Joan Cros va apuntar que el topònim es trobava just allà on l'aqüífer superior de la plana d'en Bas "comença a posar-se sota un nivell predominantment argilós, passant a ésser semicaptiu o captiu". La recerca interdisciplinària més actual ha confirmat que *els Gorrancs* marca el punt d'inici de l'antic paleollac al sector nord de la vall. Si tenim en compte la pista de la ubicació i abandonem d'una vegada per totes la distracció del retruny, potser podem vincular el nostre nom de la terra amb el llatí UORAGO, "fondària, abisme, xuclador", que descriu perfectament allò que hi veien els colonitzadors de la plana. Com altres mots –*gual/gou*<UADUM, *guaret/goret*<UERUACTUM, *gastar*<UASTARE–, la pronúncia de la consonant inicial s'hauria modificat en romanç, com més recentment li va passar a la nostra *garnatxa*, liquada del nom de raïm italià *vernaccia*.

Deixem-nos, doncs, de falses vibracions i confiem en l'instint descriptiu innat de qui trepitjava els vells camps aigualits.

Una de les majors fites professionals a les quals pot aspirar un naturalista és trobar una espècie nova per a la ciència. La possibilitat de gaudir d'aquest clímax personal està subjecta a diversos factors, però bàsicament els que més incideixen són dos: un, el grup amb el qual es treballa; dos, l'esforç de mostreig. A Catalunya, per molt que ens hi posem, serà molt difícil trobar una nova espècie de vertebrat, però la probabilitat entre els grups d'invertebrats, mal anomenats *inferiors*, dels quals no se sap pràcticament res, augmenta considerablement. Quan un naturalista troba un organisme presumptament desconegut, abans que la comunitat científica el consideri una nova espècie, s'ha de seguir un procés que passa per fer-ne una descripció morfològica tan precisa com sigui possible acompanyada de fotografies de detall, explicar de forma exhaustiva en què difereix d'altres espècies ja conegudes, posar-li nom i, finalment, publicar tota aquesta informació en una revista científica de prestigi. A més, l'holotip, l'espècimen del qual s'ha fet la descripció, s'ha de dipositar en un centre públic de referència perquè pugui ser revisat per altres especialistes.

Tot això és el que van fer Sergio Quiñonero i Emilio Rolán, dos especialistes en mol·luscs, després que el 26 de desembre de 2015 trobessin un minúscul cargol entre els sediments de la font de la Teula a Sant Feliu de Pallerols.

En al·lusió a l'indret on el van trobar, el van batejar amb el nom de *Moitessieria garrotxaensis*. Els dos naturalistes havien trobat una altra espècie de *Moitessieria*, també suposadament nova per a la ciència, a la font de l'Hedra, a Vilanova de Meià (la Noguera), que van anomenar *Moitessieria hedraensis*. Dos anys més tard, el 2017, donaren a conèixer ambdues descobertes en un article publicat a la revista *Iberus* de la Sociedad Española de Malacología. Tots els cargols del gènere *Moitessieria* són diminuts, tenen la conquilla translúcida i viuen en ambients aquàtics. En els cargols aquàtics és habitual que hi hagi variabilitat morfològica. En relació amb aquest fet, el biòleg Cristian R. Altaba, quan va estudiar els mol·luscs del Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa, l'any 1995, ja plantejava la hipòtesi que en una zona volcànica com la nostra, en haver-hi una estructura geològica més complexa pel que fa a aqüífers, era més fàcil que es produïssin processos d'especiació, és a dir, que una població de mol·luscs quedés incomunicada i els seus membres evolucionessin separatament fins al punt d'acabar constituint dues espècies diferents. Seria interessant un estudi que pogués aprofundir en aquesta possibilitat. En el catàleg de mol·luscs continentals elaborat pels malacòlegs de la Institució Catalana d'Història Natural (2019) consta que a Catalunya hi ha 21 espècies del gènere *Moitessieria*. Ja ha passat altres vegades que s'han descrit moltes espècies d'un mateix gènere i, al cap d'un temps, les anàlisis moleculars n'han reduït el nombre a la meitat o bé han situat la diferenciació quant a subespècie. La genètica ha revolucionat la taxonomia i les seves conclusions són les que acaben ordenant al brancatge filogenètic. Avui, cap naturalista pot estar segur d'haver trobat una nova espècie fins que les anàlisis moleculars no ho confirmen. Passa com el VAR en el futbol. En la llista de *Moitessieria* de la ICHN també hi ha la *Moitessieria mugae* i la *Moitessieria prioratensis*. Amb el nom ja es pot endevinar d'on són. La que ja és més difícil de saber és la *Moitessieria lludrigaensis*. Quina història hi deu haver al darrere d'aquest nom?

DIBUIXOS AMB EL COMPONEDOR / MANEL PUIGBÓ, UN OLOTÍ A LA FRANÇA

DOMÈNEC MOLI

Venia, perquè mai no va oblidar Olot, amb el seu tac de billar, el seu català de la Catalunya del Nord, el seu esperit decidit i contundent i la seva decisió imparable. Un huracà de vitalitat. La passió pel joc de les tres boles només la superava la seva vocació de pintor. Res no l'hauria fet abandonar la pintura. Ni els mals moments que visqué la plàstica, ni els bons, el feren abandonar la seva dedicació a l'art del llapis i el pinzell. L'any en què la pesseta feia els seus darrers espèrners, en Manel va editar un llibre que va titular *Amalgames del món de l'art*, en el qual expressava l'opinió sobre aquest intricat i a voltes injust i cruel món de l'art, amb una sinceritat i coneixement sobre el *métier* inqüestionables. En la darrera pàgina, hi escrivia: "Tot el que dic amb ganes, ho considero com una recompensa per haver-ho pogut expressar abans de l'últim viatge." El llibre és una lliçó lúcida. Era conscient que el viatge per aquesta vida té una estació terminal. Potser per això, perquè vivia amb pressa, la seva era una vida arrauxada. Potser per això, havia après a expressar amb quatre ratlles genials la seva visió artística de la realitat. El faulista recorda aquells cavalls explicats amb cinc ratlles que transmetien tota la força que en Manel portava dins seu.

La rebel·lia, perfectament plasmada en el llibre, l'acom-

panyà tota la vida com un òrgan més de la seva persona. Olotí de naixement, als anys cinquanta va ser expulsat de l'Escola de Belles Arts d'Olot per la seva disconformitat amb l'ensenyança que allà s'impartia. "El mestratge d'aquells professors era tan ranci, que t'agafaven la mà perquè fessis el dibuix que ells volien", explicava. Adorador de la llibertat, era incapaç d'integrar-se en les normes d'aquella escola que continuava impartint un ensenyament que glorificava l'academicisme, seguint la norma mai escrita, però imposada pel poder feixista, que premiava l'immobilisme i ignorava les avantguardes que, des de feia anys, bullien a la resta d'Europa i que eren escarnides en aquella Espanya estabulada. A partir d'aquí, inicià un camí autodidacte, segurament el més difícil i també el més exigent. El 1956 es traslladà a la Catalunya del Nord, on entrà en contacte amb un món de gran tradició pictòrica. Aconseguí simplificar el seu dibuix fins a límits increïbles. Una norma immutable de l'art: el màxim resultat amb la mínima matèria.

Fins que avui, 8 de febrer de l'any pandèmic II, sona el telèfon. La notícia mai no te l'esperes. L'esposa que l'ha acompanyat en tota aquesta aventura diu: "En Manel ha iniciat el darrer viatge." Bon viatge, amic. Simplifica, també, l'infinit.

JOSEP M. MUÑOZ

Un amic meu, que ha adquirit no fa pas gaire una petita propietat en una localitat de la costa gironina (però que, pel que fa al cas, podria ser perfectament barcelonina, lleidatana o tarragonina), m'explicava com, en el moment de formalitzar la compravenda, li van suggerir, amb discreció però amb tota claredat, de fer constar en el document notarial una quantitat inferior a l'acordada –i, és clar, de pagar la resta en negre. La seva negativa, educada però ferma, va semblar-li que era rebuda amb una lleu però perceptible contrarietat per part dels venedors. Poc després, quan va parlar amb el contractista que havia de fer una reforma a la seva nova propietat, va sentir exactament la mateixa cançó: “Quina part vol pagar en B?” La nova negativa del meu amic va deixar ben sorprès, gairebé incrèdul, el paleta: ¿com era possible que no es volgués estalviar uns quants calés en impostos? ¿Per què semblava entestat a pagar “de més”? ¿És que potser volia una factura per poder-la desgravar a la seva empresa? El meu amic, petit empresari, va protestar amb èmfasi davant d'aquesta última insinuació. Un punt decebut, em contava la sensació d'incomoditat que li causava haver de donar explicacions per la gairebé excentricitat que significava, a ulls de l'altre, una cosa tan elemental per a ell com és fer front a les obligacions fiscals: el complidor havia de justificar-se davant l'evasor. El món a l'inrevés.

Quan el meu amic va tenir la reforma acabada, un dia hi va anar el llauener a enllestir un parell de coses. “No farem pas factura, oi?”, li va etzibar d'entrada. El primer pintor amb qui va contactar també va deixar clar d'entrada que volia cobrar en metàl·lic i sense factura. En va buscar un altre. I els exemples es podien multiplicar. Parlem d'Itàlia, sense anar més lluny, un país on, com a Catalunya, l'Estat ha estat vist tradicionalment com una cosa aliena; ara està fent mans i mànigues perquè la gent deixi de fer els pagaments en metàl·lic (que fa ben pocs anys eren més d'un 80% de les transaccions!) i passin a fer-los amb targeta, com una manera d'evitar l'elevadíssima evasió fiscal. No fa pas gaire temps, en un viatge a Venècia, ens vam allotjar en un apartament turístic: a l'hora de pagar, en metàl·lic, no ens van fer cap factura, i ens van donar un rebut en un tros de paper com el que abans et donaven en una ferreteria o a la papereria. La con-

seqüència era clara: tots els ingressos que el propietari cobrava per aquell apartament, que tenies la certesa que estava llogat la gran majoria dels dies de l'any, escapaven al fisc italià.

Però soc a més de la meitat de l'article i m'adono que encara no he parlat d'Olot, que era el propòsit d'aquesta sèrie. O sí, perquè el que acabo de descriure podria donar-se perfectament també a Olot. En tot cas, un exemple olotí em serveix per veure l'altra cara de la moneda de l'elusió fiscal. En un sopar d'estiu, quan encara no havia esclatat la pandèmia que ha canviat les nostres vides, la nostra amiga A., metgessa de l'hospital d'Olot, una professional preocupada per la sanitat pública, ens explicava, mig rient mig seriosa, com eren les visites a urgències, una nit qualsevol que no hi hagués futbol (perquè llavors el nombre de gent que acudia a l'hospital queia en picat). Sovint, deia, hi acuden homes insomnes, que miren de compartir amb el metge les seves angoixes nocturnes. Ella els preguntava exactament per què acudien a Urgències, i ens deia que estava temptada de dir-los, abans que res: “Vostè sap que quan travessa la porta d'Urgències d'aquest hospital, només aquest simple gest, abans que no li fem cap tractament, ens està costant, a tots els catalans, 150 euros?”

Hi he pensat molt, aquests dies pandèmics que per a molta gent anar a Urgències ha pogut ser una qüestió de vida o mort, en el que va dir-nos l'A. D'un any ençà, sentim a dir constantment que la pandèmia canviarà les nostres prioritats com a societat, i que ens hem adonat col·lectivament de la importància dels serveis bàsics. A l'inici vam aplaudir fins i tot el personal sanitari, quan en realitat sabíem que l'important era tenir-ne en nombre suficient i pagar-los bé. Doncs bé, la primera cosa que haurà de canviar és la nostra relació amb els impostos: si no esdevenim “alemanys” en el pagament, no ho podem ser de cap manera en les prestacions. Hi ha moltes coses a discutir en qüestió d'impostos, moltes desigualtats socials i territorials a corregir i moltes despeses a considerar. Però quan sento, respecte a la pandèmia, la queixa que “els polítics ens volen traslladar la responsabilitat als ciutadans”, la meua resposta és sempre la mateixa: és que els ciutadans tenim, en el benestar que persegüim, la nostra ineludible responsabilitat. Amb IVA, és clar.

BREVIARI

El passat 24 de novembre, al Departament de Publicitat, Relacions Públiques i Comunicació Audiovisual de la Universitat Autònoma de Barcelona, el consultor en imatge personal i protocol **Mateu Batallé Canal** (les Preses, 1975), va defensar telemàticament la tesi doctoral *El valor simbòlic de la corbata en la construcció de la imatge de l'home*. El treball, elaborat sota la direcció de la doctora Patrícia Lázaro, estudia aquest complement de roba no des de la seva vessant estètica sinó des de la seva dimensió comunicativa aplicant la teoria Gestalt (la teoria de la forma). L'autor ha lliurat un exemplar en paper de la tesi a l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa perquè pugui ser consultada.

...

Des del mes de febrer es troben a disposició pública per a la consulta en línia els 8 volums de l'**Onomasticon Cataloniae**, el recull dels noms propis catalans (topònims i antropònims). Aquesta obra va ser iniciada per Joan Coromines l'any 1931 i es va publicar en paper en el període 1989-1997. Ara, un equip de treball conjunt de la Universitat de Barcelona i l'Institut d'Estudis Catalans ha digitalitzat l'obra i en prepara el buidatge per tal de recuperar informació lingüística molt valuosa que no era possible consultar perquè no apareixia en l'índex actual.

...

L'Arxiu Històric de Girona ha començat a publicar en l'aplicació Arxius en línia els **plànols cadastrals** digitalitzats del Cadastre de rústica de diversos municipis de la província de Girona, elaborats entre 1955 i 1985, i que formen part del Fons de la Delegació Provincial de Girona del Ministeri d'Hisenda, que es conserva en aquest arxiu. Entre els primers municipis garrotxins dels quals s'han publicat els plànols dels cadastres de rústica hi ha els d'Argelaguer (corresponents als anys 1956-1957) i Bassegoda (de 1965), actualment integrat a Albanyà, comarca de l'Alt Empordà.

ACGAX. Fots: ESTEVE MORER. TUDONELL

Per a mi fou una bona i recomanable vivència tenir l'oportunitat de poder parlar amb certes persones grans que a la vegada visqueren les seves vivències i que de manera sàvia i natural les van saber explicar. Una d'aquestes persones fou en Joan Prat i Banús, fuster de Joanetes, un home sensat i de cap clar, enamorat del seu ofici i de la seva vall. L'any 2004, als noranta anys, en Joan feu arribar a l'Ajuntament de la Vall d'en Bas una relació de cases o masies antigues de Joanetes amb l'únic objectiu de guardar-la a l'arxiu, per si podia ser d'utilitat algun dia. Dividia la relació entre les que ell havia vist habitades i les deshabitades que es conservaven dempeus o en ruïnes, en total més de seixanta habitatges, molts situats al veïnat de Coma-rabera. Per situar-nos, diré que podríem centrar aquest veïnat, de cavall estant, aigües amunt de la riera de Joanetes, a l'ermita de Sant Mateu, a prop del bell indret del salt del Roure. (Sisplau, no el divulguin gaire: em sabia greu que fos malbaratat per la "massa

municipal i espessa", en l'expressió de l'Ortega y Gasset, que d'un temps ençà ha envaït sense escrúpols els gorgs de la nostra comarca.) És la coma formada pels pendents de la solana del massís del Puigsacalm i l'obaga de la serra de Llancers, que conflueixen a la collada de Bracons.

Sorprèn la gran quantitat de cases que s'edificaren a la part alta de la coma, per sobre dels 850 m d'altitud, aprofitant petits replans al bell mig d'abruptes desnivells, avui tapats per l'arbreda. Podríem citar can Talaia, ca l'Esperó, can Xacó, el Serrat, Borredà, el Clot, ca l'Arcaire, can Camaril, can Cargol, can Lleida, can Malhivern... Alguns d'aquests topònims ja són ben suggerents. I sorprèn encara més pensar com i de què podien viure els seus estadants en aquells rostos, tant pel poc terreny aprofitable, de migrades pastures i difícil conreu, com per la quantitat de casalots existents.

Aquests raonaments em venen a la memòria tot recordant i lligant caps amb una xerrada que vaig mantenir amb en Joan Prat. Em feu el comentari que quan ell era petit, als vespres a l'hora foscant, baixaven de dalt de la muntanya unes persones a mendicar, a les cases més o menys benestants del pla, un plat de sopa o el que bonament fos per poder subsistir. Com sigui que els feia vergonya i perquè no els reconeguessin, aprofitaven la poca llum del capvespre i es tapaven la cara amb un sac en forma de caputxa o un parac que feia la mateixa funció. Per aquest fet, eren coneguts amb el sobrenom de *pobres vergonyants*.

La vivència que he escrit aquest mes és molt trista, però tan real que, canviant llocs, situacions, personatges..., encara persisteix avui dia. I voldria que en un futur com més proper millor es pogués desmentir la locució llatina de *nihil novum sub sole*, que en clar i català vol dir *no hi ha res nou sota el sol*. Ja costarà.

ME'N RECORDO / 64

Recordo que, com a fill de jugador, en Lluís Llorens, vaig anar a futbol tots els diumenges de la meua infantesa, un diumenge a l'estadi i el següent allà on jugués l'Olot: tots els partits fins que l'any 1974 el meu pare es va retirar. Recordo que ell no va tornar mai més al camp i que jo vaig tardar anys a tornar-hi. Recordo el fred de l'estadi municipal, on el meu pare havia marcat el primer gol i on la meua família havia regentat el bar; llevat de la temperatura, la resta de records són d'un temps feliç. Recordo, és clar, el meu pare jugant. El recordo sempre de central, una posició en la qual –sembla– va encertar de posar-lo en Manxa i que li va permetre allargar la seva carrera futbolística. Recordo que sempre va ser capità de l'equip: la veterania i la seva carrera li donaven una gran autoritat. Recordo que, amb una gran complicitat amb en Branques, com a porter, des de darrere dirigia tot l'equip. Recordo que tirava sempre els penals i que executava magistralment les faltes. Recordo

també tots i cadascun dels altres jugadors: eren els nostres ídols! Recordo la velocitat del lateral Florenci Lluís, la força d'en Josep Serra i l'arrencada explosiva fins a la porteria d'en Tanet Vila. I recordo en Legui!, en Bernardo Leguizamón, que venia cedit per l'Espanyol; en aquells anys resultava un exotisme tenir un jugador de color (pel centenari, l'hem buscat: hem descobert que ja fa anys que va morir al seu Paraguai natal). També recordo molt els desplaçaments, amb l'autocar de l'equip o amb cotxe. Recordo la visita a Valls, menjant calçots i aprofitant per visitar Riocelló Safari. Recordo que hi vàrem anar amb la família Guillamon i que en el viatge l'Antoniú ens va posar un casset de La Trinca. Recordo que a Andorra vàrem descobrir un país on tot era... en català!, no pensàvem que allò fos possible. Recordo molt la visita al Camp de la Bota: *Donde la ciudad cambia de nombre, Where The Streets Have No Name*. Recordo que en el bar del camp no parava de sonar "Mamiii

Panchitaaa, cuando sales a bailar..." i que tenien Mirinda i Ganchitos. Recordo que el camp era de terra. Recordo que l'enganxosa cançó de Mochi, rumbera, havia trobat terreny adobat entre els gitanos del barri. Recordo el públic cridant a en Serra: "¡Te vamos a cortar la cabellera!", fent al·lusió als cabells llargs que portava. "Mami Panchita. Niña bonita". I recordo que, quan va acabar el partit, el meu pare va cridar: "Maria, agafa els nens!" "Què passa?" "Posa ràpid els nens al cotxe!". Recordo que, al cap d'uns segons, estàvem envoltats dels seguidors del Mediterráneo. Recordo que van bloquejar el pas del nostre Seat 850, el van escupir, el van sacsejar... "Llorens, si no llevases a tu mujer y a tus hijos, ¡te cortábamos los huevos!". I recordo que, després d'uns minuts molt apurats, ens en vàrem sortir. Crec recordar que la cançó d'en Mochi continuava sonant: "Mamiii Panchitaaa...".

CARLES LLORENS